

UVODNA RIJEČ

U decembru 2021. godine, u uvjetima koje je i dalje diktirala pandemija koronavirusa, skupina entuzijasta okupila se oko naučno-kulturnog projekta obilježavanja 200. godišnjice od rođenja i 140. godišnjice od smrti velika pisane riječi Fjodora Mihajloviča Dostojevskog. U organizaciji Instituta za književnost i kulturološke studije Centra NIRSA i Odsjeka za slavenske jezike i književnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu bio je upriličen online program koji je trajao dva dana (17. i 18. 12. 2021).

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, kao institucija na kojoj se već 60 godina, pored drugih oblasti, izučavaju ruski jezik i kultura te, nešto kraće, drugi slavenski jezici i kulture, već desetljećima njeguje i nastoji održati kontinuitet međukulturnog dijaloga kao umijeća razumijevanja drugog i drugačijeg, kao uzajamnog uvažavanja i razvijanja osjećanja tolerantnosti i otvorenosti, na ovaj je način dao svoj simbolični doprinos književnom i kulturnom događaju od velikog značaja.

Život i djelo Fjodora Mihajloviča Dostojevskog već dvije stotine godina privlači pažnju istraživača različitih profila, privlači pažnju umjetnikā i, što je možda najvažnije, interesovanje najšireg kruga čitalaca za njegov opus se ne smanjuje. Godišnjice su samo dobar povod za preispitivanje i/ili ponovno otkrivanje veličine i vrijednosti onih klasičnih djela koja su davno prešla granice svijeta u kojem su nastajala i koja su postala dio baštine svjetskih kultura, ali i povod za razmišljanje o tome šta nama danas ta djela govore i poručuju.

Ovaj tematski zbornik radova sabire završne verzije izlaganja sa naučnog okruglog stola *Život, djelo i odjeci stvaralaštva F. M. Dostojevskog* koji je održan 17. 12. 2021. godine i, premda nisu pristigli svi prilozi, predstavlja mali doprinos općem dijalogu i razgovorima o djelu F. M. Dostojevskog.

Radovi su podijeljeni u četiri dijela:

I. dio – O stilu Dostojevskog – sadrži nadahnut prilog akademkinje Marine Katnić-Bakaršić u kojem autorica izdvaja neka obilježja idiosstila F. M. Dostojevskog koja pokazuju koliko su jezična sredstva raznih nivoa u

njegovim djelima usklađena s idejom tih djela i sa mnoštvom smislova što ih ona proizvode. Autorica argumentirano ukazuje na činjenicu da su često upravo oni elementi njegovoga stila koji su bili podložni kritici, zapravo, stilogeni i relevantni za taj idiostil.

II. dio – Poetika – sadrži dva priloga. Prof. Edin Pobrić, nastavljajući svoj dijalog sa Dostojevskim, u dragocjenom prilogu pod nazivom “Etika i timotika u romanima Dostojevskog” nudi praktično kompletnu vrlo složenu etičku sliku Fjodora Mihajloviča, progovarajući o gotovo svim krupnim pitanjima kojih se dotiču romani *Zločin i kazna*, *Idiot*, *Zapisi iz podzemlja* i *Braća Karamazovi*. Prof. Pobrić pokazuje da je ideja *apsolutnog humanizma – timotika* – vodeća ideja, prepoznatljiva na nivou cjelokupnog stvaralaštva ruskog pisca. Djelo Dostojevskog uistinu, kako piše autor, čitamo kao jedan univerzum suprotnosti, uočavajući, u isto vrijeme, neke čudne veze među svim tim svjetovima koji se ne mogu do kraja razdvojiti. A, odgovarajući na pitanje na koji način djelo Dostojevskog participira naspram nekih velikih filozofa i njihovih etičkih sistema, u kakvom odnosu stoji naspram kršćanskog morala i naspram sekularne humanističke etike, autor zaključuje da bi Dostojevskog trebalo čitati sa sviješću da dva oprečna pogleda na jednu te istu stvar ne znače raslojavanje stvarnosti, nego znače govor o njenoj suštini.

Prof. Šeherzada Džafić, polazeći od činjenice da su slike prostora jedan od ključnih toposa unutar opusa F. M. Dostojevskog, u svom prilogu predstavlja *hipotipoze* prostora u skoro cjelokupnom njegovom djelu, preko kojih, pored sugestivnih, premda ponekad “iščašenih” i začudnih slika prostora, dobivamo i slike karaktera likova (ništa manje “iščašenih”). Činjenica je da prostor u umjetničkom svijetu Dostojevskog predstavlja bitan dio univerzuma njegovih romana, da struktura prostora, nova i nadasve eksperimentatorska, odražava i neke važne karakteristike poetike pisca, među kojima je, kako ističe M. Bahtin, pokušaj da se svijet prikaže i otkrije u presjeku čiste istovremenosti, koegzistencije. Stoga je i ovaj prilog prof. Džafić vrlo poticajan doprinos razmišljanjima o poetici ruskog klasika.

III. dio sa tri zanimljiva priloga posvećen je recepciji stvaralaštva Fjodora Mihajloviča Dostojevskog. Prilozi, svaki na svoj način, implicitno svjedoče

o turbulentnim historijskim kretanjima s početka 20. vijeka koja su značajno uticala i na promjene u međukulturnom dijalogu između Rusije i Evrope, posredno i na osciliranja u recepciji pojedinih autora i njihovih djela.

Prof. Srebren Dizdar u opsežnijoj studiji pod nazivom “Od uzora do prezira – odnos D. H. Lawrencea prema F. M. Dostojevskom” još jednom potvrđuje važnost izučavanja (i) čitanja Dostojevskog i izvan ruskog konteksta. Potkrijepljen dojmljivom bibliografijom i dodatkom o prijevodima Dostojevskog na engleski jezik u Velikoj Britaniji u periodu od 1881. do 1930. godine, ovaj prilog dragocjeno je svjedočanstvo o odnosu D. H. Lawrencea prema Dostojevskom, odnosu koji se postepeno mijenjao od početnog oduševljenja i fascinacije djelima ruskog klasika, koje je Lawrence iščitao u doba sveopće popularnosti “svega ruskog” početkom 20. stoljeća u Velikoj Britaniji, do sve većih sumnji, odbojnosti, pa čak i prezira. Odricanje značaja Dostojevskog s jedne strane je proisteklo iz potrebe da se otrgne od nesumnjivog uticaja koji su na Lawrencea ostavila pojedina djela ruskog pisca, dok je, s druge strane, u poznijoj fazi stvaralaštva britanskog pisca, proisteklo iz propitivanja vlastitog djela i potrebe da se pronađu vlastiti odgovori na “prokleta” pitanja. Prof. Dizdar se u radu posebno osvrće na Lawrenceovo tumačenje Velikog inkvizitora iz dva ključna poglavlja romana *Braćá Karamazovi*. Predgovor novom engleskom prijevodu *Velikog inkvizitora*, koji je pripremio Lawrenceov prijatelj Samuel Kotelijanski kao zasebno izdanje, pokazuje značajna razmimoilaženja u koncepcijama slobode kod britanskog i ruskog pisca i ujedno predstavlja posljednji veći Lawrenceov tekst u kojem je sumirao svoje stavove o Dostojevskom.

Rad prof. dr. Irine Antanasijević, kolegice sa beogradskog Filološkog fakulteta, zanimljiv je prilog razumijevanju pojma, ali i fenomena “dostojevštine” u kontekstu Kraljevine SHS / Jugoslavije, Sovjetske Rusije i ruske emigracije. Prvo pojavljivanje pojma “dostojevštine” i razumijevanje ovog fenomena na Balkanu autorica veže za djelatnost filozofa i misionara Grigorija Spiridonoviča Petrova, posvećujući posebnu pažnju čuvenoj njegovoj knjizi *Dostojevski i dostojevština* koja je kao posebna knjiga štampana u Sarajevu 1923. godine, u izdavaštvu I. Đ. Đurovića. U radu se pokazuje, zapravo,

da je autor ovog značajnog djela pao u zaborav dok su osnovne njegove teze i misli živjele dinamičnim vlastitim životom i bile u širokoj primjeni, izazivajući oštre i manje oštre polemike i diskusije. Rješavanje gorućih problema svjetskih razmjera u prvoj polovini 20. stoljeća nije moglo proći bez pokušaja da se bar neki od njih ne sagledaju kroz prizmu ruskog klasika, njegov “univerzum suprotnosti” i utopističku ideju *apsolutnog humanizma*.

Višegodišnje zanimanje za recepciju djela ruskih klasika mahom XIX vijeka na sarajevskoj pozorišnoj sceni u svjetlu bosanskohercegovačke književne i teatarske kritike (u sučeljavanju sa ruskom) u ovom zborniku je rezultiralo prilogom prof. dr. Adijate Ibrišimović-Šabić pod nazivom “Dostojevski na sarajevskoj pozorišnoj sceni”. U radu su predstavljeni različiti rediteljski koncepti i dramaturgije scenski skoro neosvojivih romana Dostojevskog, kao i analiza i sinteza bosanskohercegovačke književne i pozorišne kritičke misli o dva romana F. M. Dostojevskog – *Zločin i kazna* i *Idiot*. Rad se dotiče povijesnog horizonta vrednovanja kanonske / kanonizirane književnosti i odnosa pozorišta prema njoj, tehnikā dramaturgije, uspješnih i manje uspješnih dramaturgija na primjeru tekstova poljskog reditelja A. Wajde i adaptacijā ovih tekstova u sarajevskim teatrima. Metode glumačkih interpretacija u pojedinim slučajevima bile su poticaj da se osvrne na moguće interpretacije i tumačenja likova Dostojevskog. U radu je ponuđen i teorijski “pogled” na neka pitanja što ih neminovno pred istraživače postavlja problem prilagodbe proze, napose klasičnog romana, scenskoj izvedbi.

Na koncu, ali ne manje važno, IV. dio zbornika donosi i jedan studentski prilog kao svojevrsni kuriozitet i spomen na program koji su pripremili studentice i studenti FFUNSA, uz učešće kolega i kolegica sa Univerziteta Istočno Sarajevo i Univerziteta u Bihaću. Studentica Lejla Beganović sa Univerziteta u Bihaću u tekstu pod nazivom “Dezorijentirani psihološko nestabilni likovi kroz monološko-asocijativne elemente u djelima Dostojevskog” pokazuje da, pored osobina svojstvenih likovima realizma, Dostojevski korištenjem monološko-asocijativnih elemenata uvodi nove postupke u karakterizaciji junaka, svojstvene modernizmu, osvrćući se još jednom na doprinos ruskog pisca razvoju modernog romana.

Time je ovaj zbornik opisao savršen krug akademske hijerarhije: od akademika do studenta.

Uz nadu da će u stvarnosti topose raskrižja i pragova zamijeniti neki manje dramatični hronotopi, zahvaljujemo se autoricama i autorima priloga, kolegicama i kolegama, Redakciji Radova Filozofskog fakulteta na čelu sa glavnom urednicom prof. dr. Eminom Dedić Bukvić, Dekanatu FFUNSA, Biblioteci FFUNSA i šefici Biblioteke mr. sc. Nadini Grebović-Lendo, kao i stručnim službama Fakulteta, bez čije podrške ne bi bilo ovog zbornika.

Uredništvo